

(ע"ב) 'זשפרא מילתא באנפאי ובאנפי חביריי' —

'שורש ענוה — במקום שיש גדולה וכבוד, ירחיק עצמו ולא יכלול עצמו עם שאר בני אדם. כיצד? שהיה לפני רבו, וזכר קושיא או תמיה אשר תמה או תירוץ אשר תירץ, אל יאמר לרבו או לחבירו, כך תרצתי או כך הקשיתי, אלא כך הקשית — כדי שלא יהנה לבבו. ועוד יתן לרבו או לחבירו הכבוד ולא לו, שכן מצינו במשה שאמר ליהושע 'בחר לנו אנשים'. מכאן למד רבן גמליאל כתב (אולי 'שכתב') שפיר מילתא באנפאי ובאנפי חביריי...

וצריך שיקדים שם חבירו לשמו לכל דבר. בלשון לעז: 'בוש אומניי' ולא יאמר 'נאיי איבש'. כמו שהיו עושין ב"ש וב"ה שהיה כל אחד מזכיר טעמו של חבירו קודם טעמו, כאשר הוא מספר שניהם. ואף בדברי העולם.

וכשיושב בשיבה ויודע קושיא ותירוץ טוב, אל יקפוץ לאמרו עד שיראה שלא ישומו על לב — אז יפתח פיו.

וכשהוא שומע שחבירו מדבר דבר אחד והוא יודע אותה כמו כן, אל יקפוץ ואל יכנס בדברי חבירו לומר ידעתי, אלא ישתוק וישמענו. כי פעמים רבות יהיה אשר ישמע בדבר טעם אשר לא שמע. וגם מה הנאה יש לו להתפאר בדבר לאמר גם כמוך ידעתי.

סוף דבר, כל מה שאדם יכול למעט כבודו כדי להגדיל כבוד יראי ה' — צריך לעשות... (ספר חסידים טו. מובא במרגליות הים).

דף יב

'ומפני מה לא עיברה אלישע, ששנת בצורת היתה' — מכאן משמע לכאורה שבשני רעבון אין מעברים אפילו מפני האביב. ולא כן כתב הרמב"ם (קדוש החדש ד, טז): 'ראה לי שזה שאמרו חכמים אין מעברין בשנת רעבון ובשביעית — שלא יעברו בהם מפני צורך הדרכים והגשרים וכיוצא בהם. אבל אם היתה השנה ראויה להתעבר מפני התקופה או מפני האביב ופירות האילן — מעברין לעולם בכל זמן'. וכבר השיגו הרמ"ה מפני סוגיתנו (וע"ש ב'כסף משנה').

ואפשר ליישב על פי מה שפירש הרמב"ם 'מפני האביב' — משום קרבן העומר הבא מן האביב (וכדברי 'יש מפרשים' שהביא רש"י לעיל יא:), והלא כאן הקריבו את העומר, כמו שאמרו בגמרא, הלכך לא היה דרוש לעבר מפני האביב (ערוך לנר. וע"ע חזו"א או"ח קמ"ג; אור שמח קדה"ח ד, טז. וע' ישוב נוסף בספר הזכרונות לר"צ הכהן — עמ' 66).

'והא שלחו ליה לרבא: זוג בא מרקת ותפשו נשר... בקשו לקבוע נציב אחד ולא הניחן אדומי הלז... בירח שמת בו אהרן' — מחמת גזרות השלטון שגזרו שלא לעבר שנים, שלחו באגרת זו הודעה על העיבור בדרך רמז, כדי שלא יתגלה הדבר. ולכן התחילו לספר על הזוג הבא מרקת, שהרואה את האגרת לא ירגיש שהיא עוסקת בענין העיבור, ואחר כך כתבו ענין העיבור ברמזים 'עמוסי ירכו...' (עפ"י בן יהוידע. וע"ש באור רמזי האגרת בפרטות. ובימי רבא גזרו גזרות שמד 'עד דלא ידעי יוהכ"פ אימת' — חולין קא. וע' בזה בספר נפש חיה להר"ר מרגליות סח, א).

'חשובי מחשבי גלויי לא מגלו' — לכאורה משמע מדברי רש"י שבשעת הצורך מעברים קודם ראש

השנה, אלא שאין מגלים זאת לרבים. ומשמע שדין זה שאין מעברים קודם ר"ה — מדרבנן, כי אם הוא מדאורייתא, לא היה חילוק בדבר.

ואולם מדברי הרמב"ם (קדה"ח ד, יג) מתבאר שקודם ראש השנה רק מחשבים אבל אין מחליטים עד לאחר ר"ה. ולכאורה כן מוכרח, כי אם נאמר שאפשר לקבוע העיבור בהחלט קודם ראש השנה, כיצד יתכן שבהחלטתם תיעשה השנה מעוברת, ואם יפרסמוה לרבים קודם ר"ה ייבטל העיבור [כמו שאמרו ז"אם עיבורה אינה מעוברת], והלא יש כאן עקירת דבר מן התורה ב'קום ועשה'? על כרחך שמן התורה לא חל עיבור קודם ר"ה כלל.

והרמב"ן בספר המצוות (עשין, קנג), בתרצו את קושית הרמב"ם (שם) היאך אנו מעברים שנים ומקדשים חדשים בזמן הזה שאין לנו סמוכים, כתב שהלל האחרון שתיקן את החשבון, עיבר וקידש את כל השנים עד ימות המשיח. וכתב שם שזה שאמרו אין מעברים קודם ר"ה — מדרבנן הוא. וצריך עיון כנ"ל, כיצד עקרו חכמים דין תורה, והרי מדאורייתא חל עיבורם, ונמצא שאוכלים חמץ בפסח של תורה? ויש לפרש, כשם שב"ד יכולים לעבר להבא את כל השנים, כך הם יכולים לשלול את העיבור ולתקן ולקבוע שאם יעברו קודם ראש השנה — תהא השנה פשוטה ולא מעוברת. וכשם שאם קבעו שהשנה מעוברת, שוב א"א לחזור ולבטל העיבור, כך כשקבעו ב"ד שהשנה אינה מעוברת, אין ב"ד — זה או אחר — יכול לעברה. נמצא אם כן שתקנה זו גופה יש לה תוקף גמור של תורה, כי כן קביעת ב"ד על השנה הזו, שתהא פשוטה ולא מעוברת (עפ"י זכר יצחק יא. ובאר בזה עוד כמה ענינים).

ז'לא שלש שנים זו אחר זו' — רש"י פרש: שלש שנים ברציפות. משמע שאפשר לעבר שנתים ברציפות. [ובתוס' תמהו על כך. ואפשר כוונתם להקשות שאין הדבר תלוי בשנתים או בשלש, אלא הכל לפי איחור התקופה. ע' חזו"א או"ח קמג]. ונראה מכאן ומכל הסוגיא (וכן משאר מקומות), שסדר קביעות השנים המעוברות והפשוטות שבמחזור (גו"ח אדו"ט) לא היה קיים בזמן שהיו ב"ד סמוכים שעברו את השנה. וכבר נשא ונתן בדבר בעל 'יסוד עולם'. (עפ"י קונטרס משיב הטענה לר"צ הכהן מלובלין. נדפס בסוף ספר הזכרונות עמ' 178. ובסוף דבריו כתב: 'הנהגה הארכנו לפלפל בדבריהם, והמקובץ ועולה מדברינו מוסכם מרוב חכמי ישראל ומן התלמוד, כי בעת שקבעו עפ"י הראיה לא היה סדר קדוש חדשים ועבור השנים כאשר אתנו היום, ודלא כרבנינו שעדיה גאון זכרונו לברכה! וכן האריך בחזו"א — או"ח קמג. ואולם מפירושו ר"ח נראה לכאורה שגם בזמן שהיו סמוכים, הקפידו לכתחילה על קביעות שנות המחזור. וראה עוד באריכות בענין זה במרגליות הים כאן).

'אמר רבי יהודה: מעשה בחזקיה מלך יהודה...' — רבי יהודה, יותר מכל חכם אחר, מצאנוהו במקומות רבים בש"ס ובתוספתא, שמביא ראיה להלכה ממעשה שהיה — כמצויין בבבא מציעא סג:

(ע"ב) 'עודו על מצחו מרצה... כהן גדול ביום הכפורים יוכיח' — 'מכאן הקשו על הרמב"ם דאית ליה דטומאה דחוי' בצבור, ואית ליה אין עודו על מצחו אינו מרצה, וא"כ קשיא לדידי' כה"ג ביוה"כ יוכיח.

וי"ל דבציץ כתיב תמיד ובלחם הפנים כתיב תמיד, ואפ"ה קאמר ר' יוסי (מנחות צ"ט): דאפי' סילק את הישנה שחרית וסידר את החדשה ערבית אין בכך כלום, ואף דלא קיי"ל הכי מ"מ יליף מיני' ר' אמי לענין ת"ת עיי"ש, כלומר ד'תמיד' מתפרש על כל זמן המצוה, והואיל וביוה"כ אין זמן הציץ (בשעת העבודה בבגדי לבן) אין זה חסרון בתמיד, ושפיר מרצה' (מהגר"א נבנצל שליט"א).

עוד בדרכים השונות בישוב דברי הרמב"ם — ע' במובא ביוסף דעת יומא ז:

'אין מעברין את השנה מפני הטומאה, ואם עיברוה... ר' יהודה אומר: אינה מעוברת' — טעמו, כי גזרו חכמים כן כדי שלא יבואו להרהר על התר הטומאה בציבור (חדושי הר"ן. וערש"י, ולהלן בדין עיבור בטעות).

'טעה בדשמואל דאמר שמואל אין מעברין את השנה ביום שלשים של אדר הואיל וראוי לקובעו ניסן. ואיהו סבר הואיל וראוי לא אמרינן' — יש מי שכתב שאף שמואל לא אמר מסברא גרידא — כי 'היכן מצינו ענין כזה ליתלות איסור בהואיל וראוי, והלא בסברא כזו יכול אדם לסתור הרבה דיני התורה לדון בהם הואיל וראוי' — אלא מיתור הכתוב דהחדש הזה דרש. [ויש לנו כיוצא בזה, כגון בגטין מח. 'אם כן לימא קרא... אשר לא שדה אחותו, מאי משדה — שדה שאינה ראויה להיות שדה אחוזה...]. (עפ"י שו"ת עמודי אור ס"י קטז. ופלפל שם לפי"ו לבאר דעת חזקיה שלא סבר כשמואל, ומדוע לא הודו לו. וע"ע בספר יערות דבש ח"ב דרוש יח).

'עיברוה מאי? אמר עולא: אין מקדשין את החדש' — אבל בדיעבד — מעוברת, כמו שפרש"י. ואף על פי כן בקש חזקיהו כפרה על שעבר על איסור דלכתחילה. והקשה המהרש"א (וכן הקשה שער המלך הל' ביאת מקדש. ונשאר ב'צ"ע), והלא לעיל הוכיח ר' יהודה שאם עיברו מפני הטומאה אף בדיעבד אינה מעוברת, מכך שביקש חזקיהו רחמים על עצמו, הרי משמע שבקשת הכפרה באה על שאכלו הפסח שלא בזמנו, ולא על עבירת איסור דלכתחילה?
(וע' במהרש"א מה שכתב על זה. וע"ע בספר משמרות כהונה. ועדיין אינו מיושב כל הצורך. ע"ש. שו"ר דרך נוספת באבני נזר או"ח סיב).

ולכאורה נראה לפרש בס"ד, שכך אמר ר' שמעון לר' יהודה: אם כדברך שבקש רחמים על שעבר מפני הטומאה, אם אכן כך היה מעשה, הלא בדיעבד השנה מעוברת [שכך דעתו של ר"ש מסברא, שדחוק בעיניו לומר שחכמים גזרו שאף בדיעבד לא תהא מעוברת, ועוד הלא אמרו 'אפילו מוטעין אפילו שוגגין'. ואמנם הצ"ח (ברכות סג:) כתב שלא נאמר דבר זה אלא על קדח"ח ולא על עיבור שנה, אך כמה אחרונים השיגו על כך — ע' בזה בשו"ת יביע אומר ח"ג חו"מ א, ז], ואם כן הרי על כרחנו לומר שגם אם ננקוט שבדיעבד מעוברת, ביקש חזקיהו כפרה על איסור דלכתחילה, וא"כ שוב יש לומר שמעברין מפני הטומאה אף לכתחילה, ומה שבקש רחמים הוא על כך שעבר ביום השלשים, ואע"פ שבדיעבד מעוברת, הלא בכל אופן שנפרש נתחייב לומר שביקש רחמים על האיסור דלכתחילה.

ואתי שפיר היטב לפי זה מה שאמרו שלר' שמעון מעברים מפני הטומאה אפילו לכתחילה, והלא מלשונו משמע לכאורה שלא איירי אלא בדיעבד (ע' במפרשים) — שכן זו כל כוונת דבריו באמרו 'אם מפני הטומאה עיברוה — מעוברת... וכיון שמעוברת בדיעבד, שוב י"ל אף לכתחילה, כאמור.

ובזה אתי שפיר מה שהרמב"ם (ביאת מקדש — ד"ז יח) הביא את שני הטעמים; עיבר מפני הטומאה ועיבר ניסן בניסן. כי אמנם ר' יהודה ור' שמעון כל אחד כפי שיטתו אי אפשר שיסבור כדעה השניה [שהרי לדעת ר' יהודה לא בקש רחמים אלא אם בדיעבד אינו חל, הלכך א"א שביקש רחמים על שעבר ביום שלשים. ולר"ש שביקש רחמים אלכתחילה, הלא ס"ל דלכתחילה מעברין מפני הטומאה], אבל להרמב"ם שפסק כת"ק דאין מעברים מפני הטומאה לכתחילה, שוב ניתן לקיים דעת שניהם.

'רבא אומר: בטל העיבור' — יש לפרש סברתו, כי כשמקדשין החודש נתקדש למפרע מתחילת אותו יום, והרי הוברר עתה שעוד קודם העיבור כבר החל חודש חדש, ושוב אין העיבור חל, שכבר נכנס ניסן (עפ"י הרמ"ה).

'אמר ליה רבא לרב נחמן: מכדי מפוריא לפיסחא תלתין יומין הו, ומפוריא דרשינן בהלכות הפסח... אתי לזלוזלי בחמץ?' — לכאורה קושיא זו קשה אליבא דכולי עלמא, ולא רק על דברי רב נחמן. ואולם הרמ"ה פרש שלפי עולא ורבא שמקפידים שלא לקדש את החדש, הרי עושים אנו שינוי בדבר, וידעו שעושים כן מפני עיבור השנה, אבל לרב נחמן שאמר שאע"פ שקדשוהו — מעובר ומקודש [וב"ד בקידושם אינם צריכים להזכיר את שם החודש שהם מקדשים], לא יהא הכר בדבר ולא יאמינו לשלוחי ב"ד.

(לא הבנתי לפירושו מאי היכירא איכא כשעיברו את החדש לפני יום השלשים. ובתוס' מבואר שהשאלה לכו"ע, ואף כשמעברים לאחר הפורים. ונראה שצ"ל 'רבה אמר... רב נחמן אמר...! וכ"ה בר"ח. [ומצינו התחלפות 'רבה' ו'רבא' בעשרות רבות מקומות בש"ס. ע' במצוין בובחים פא] — והלא רבא תלמידו של ר"נ ואינו מוקדם לו. ורבא ששאל את רב נחמן, אינו בהקשר זה של מחלוקת רבה ור"נ, אלא קושיא בעלמא השייכת לדברי שמואל שמשמע מדבריו שניתן לעבר אחר הפורים. כ"נ בשיטת התוס').

דף יג

'ושניהם מקרא אחד דרשו: חג האסיף תקופת השנה — מר סבר — רבי יהודה כוליה חג בעינין...' — וכעין זה בארו שיטתו (בבכורות ג. ד') יהודה סבר 'בכור' — כוליה בכור משמע. ואולם לדעת תנא דברייתא לקמן ר' יהודה סבר להפך, הרי ש'חג האסיף' מתפרש אפילו מקצתו. ואמנם כבר הביאו התוס' (בבכורות שם ובמנחות יא: ובחולין פח.) מכמה מקומות מנוגדים, וכתבו שאין לנו להשוות הדרשות ולעשות כלל אחיד בדבר זה, כי הדרש משתנה לפי ההקשר והענין. ע"ש. וצ"ב מדוע לא הביאו כלל מסוגיתנו.

'אי קסברי יום תקופה גומר, בלאו הכי נמי...' — ואם תאמר, אם יום תקופה גומר, הלא מתפרש 'חסרה ששה עשר יום' — שנפלה התקופה ביום ששה עשר, שהרי יום זה עדיין משתייך לתקופה שעברה, וכן יום כ"א לר' יוסי? וצריך לומר שמשמע לו הלשון 'חסרה ט"ז' ונופלת בי"ז (תוס' הרא"ש).

(ע"ב) 'אחרים בתקופת ניסן קיימי דכתיב: שמור את חדש האביב — שמור אביב של תקופה שיהא בחדש ניסן' — כלומר, שתקופת ניסן תחול בתוך חידושה של לבנה שבניסן. ומובא בחדושי הר"ן שלפי דעה זו אין שייך לדון אם יום תקופה מתחיל או גומר — כי רק בתקופת תשרי שהקפידה תורה על החג שיהא בתקופה החדשה, רק שם יש לנו לדקדק על יום המעבר, כיצד יש לדונו, אבל כאן הרי העיקר הוא שנפילת התקופה תהא בחציו הראשון של ניסן. ואין לנו לדון על יום התקופה כלל.

בוה סרה קושית התוס' על רש"י, על קושית הגמרא 'זליעבריה לאדר' והלא י"ל שאחרים סוברים 'יום תקופה גומר'.

— הרמ"ה פרש הדרשה (באופן שונה במקצת מפרוש רש"י): מקודם התחל **חדש האביב כלומר, חדש של חמה. ו'אביב' הוא 'ניסן' של חמה. ורק אחר כך ועשית פסח.** (לפירושו זה לא קשה קושית התוס' על פרש"י, והלא חידושה של לבנה ממשיך עד ט"ו, כמובן. ומתפרש 'עשית פסח' על יום י"ד — יום עשיית קרבן הפסח).

'תנא: סמיכה וסמיכת זקנים בשלשה... מיסמך סבי בשלשה...' — במשנה נחלק ר' יהודה על ר' שמעון